

ՏՐԱԿՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ԵՐԱԳԻՐ

ԲԱՆԱԲԱՆԱՆ ԲԱՆԱԲԱՆԱՆ ԵՒ ԱՌԻՏՐԱՆԱՆ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԱՅԻՍՏԱՆԻ ՈՒՐԲԱՆՈՒ 27 ՄԱՅԻՍԻ 1849

ԹԻՒ 338

ԿԱՐԻՔԱՆ ԵՒ ՔԱՐԻՔ

Կոստանդնուպոլիս, 24 Մայիս:

Օսմանեան կառավարութիւնը թէպէտ ընդհանրապէս մեծ հանդարտութեան մէջ է, ի վերայ այս ամենայնի միշտ կը շարունակէ իւր զինւորական պատրաստութիւնները, և գրեթէ զինքը ձեռքը ու շարունակէ կը զինէ իւր զրացի տէրութեանց և բոլոր Լեւոնայի մէջ պատահած ծանր դէպքերը. որոց վախճանը առայժմ խիստ տարակուսական է:

Հունգարացիները մեծ բարեկամութիւն և խաղաղասիրական զգացմունք կը յայտնեն Տաճկաստանի համար. ըսել է որ այս կողմանէ ևս Բարձրագոյն Պառօն ամենին դժուարութիւն մը չունի կրելու: Այս անորոյ երկրայութիւն չկայ թէ Տաճկաստանը մինչև վերջը ազատ պիտի մնայ ցաւալի շփոթութիւններէն, որոց ժամանակէ մը ի վեր տեսարան եղած է գրեթէ բոլոր Լեւոնայի:

Մայիս 12ին առաւօտուն ի ձայն թնդանթազ աւետեցաւ հասարակութեանը արքայազուն իշխանի մը ծնունդը. որուն անունը Սուլթան Սէհմէտ Պաշան Լոտին գրուեցաւ. և այս առթիւ բանի մը որ շարունակ լուսաւորութիւններ և տոնախմբութիւններ եղան:

Բարձրագոյն Պառօն փառանք ամայս 19ին կառավարութեան շնորհաւոր մը մեկնեցաւ Պառնա երթալու. որուն կուսակալութիւնը, ինչպէս որ յայտնի է, իրեն յանձնուած է:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԵՒ ԵՐԱԳԻՐ

Մարդի Բարդախան Զեքի-Քան Զեքի:

(Հարաւորութիւն 1)

Լեւոնայի, զգալի հեղափոխական բաւերով բացաւ տեղ ուղած մտքերնիս՝ այս բաւերէն բան մը չհասկըցող մէկու մը բացատրել ուզեմք նէ, շատ աղէկ կրնանք ըսել թէ զգալի հեղափոխութիւնը նիւթական վիճակին առատ ու հանգիստ ըլլալն է:

Եւ հետեւութիւնը յըջընելով շուրջ քիչ աշխարհը՝ նամակը գրողը ինքն աղէկ կրնայ դատել: Եւ կարծես էի, և բանասիրական մէջն ու ըսել էի որ՝ Լեւոնայի հեղինակը իր ըսած խօսքերէն իր չգիտցած գէշ հետեւութիւնները տեսնէ նէ, գտնէ ուրիշները չգիտցածներէն: Համար ասանկ խօսքերը ետ կ'առնէ՝ իրեն ուրիշներուն գայթակղելը բանի տեղ չտեսնել և իր խօսքերը ետ չառնելը պատճառ եղաւ, որ մեր գրածները շուրջ քիչ, բայց միայն իրեն համար թէ որ երկու հոգի այս գրութեան հետեւութիւնը ուր երթալը հասկընան, և գրութեան հրաժարին նէ աշխատութիւնս զուր տեղ եղած չըլլար:

Բանասիրական յարմար հերքում մը ըրած ըլլալու համար նամակը կը հրաւիրէ ընթերցողները որ Լեւոնայի Վաստիարակութեան Լիւրագիրը ամբողջ կարգան: Բայց ես իրեն իմացընեմ ոչ ոքողաբար, որ մեր ազգը մէկ գրքի մը ճակատ էր. մանաւ Պարթիարին տպուած ըլլալուն վիշտութիւն չտեսնէ նէ՝ այն գիրքը կարգաւ չախտրմէր. կը կասկածի, որովհետեւ մօտ տարիներս ազգին մէջ մարդութիւն սերմանել ուղղունքն ալ անանկ գիրքերով և տետրակներով իրենց խօսքը հրատարակեցին, որ հրամանաւ Պատրիարքին տպուած չէին: Լեւոնայի հեղինակը սրբազան Պատրիարքին լուսութիւնը պատճառ բռնելով կը պարծէր որ իր գրածին մէջ գէշ բան մը չկայ. թէ որ ըւրոր նէ կը բողբէր կըսէ: Հիմա այս հրաման տա:

(1) Տես ըստ Բարդախանի խօսքի:

Հարգի աղա Յովսէփ Վարդանեան, որ շատոնց մէջ ի վեր թարգմանի պաշտօնը կրկնէ ծովապետութեան պաշտօնատունը, ազամանդեայ Լեւոնայի Իֆրիկայ ընկալաւ այս օրերս վեհապառ լեւոնայէն՝ ի վարձատրութիւն իւր հաւատարմի և գործունեայ ծառայութեանը:

Այս հապառ կայսրը ի նշան իւր կատարեալ գոհունակութեանը հաճեցաւ անցեալ շաբաթ ազամանդեայ պատուոյ տուր մը շնորհելու բարձրագոյն Սէն Լեւոնայի Սէն Լեւոնայի:

Այս գիրքը գեղական սրը Սթեփանոս Քէնիկը ամայս 18ին տեսութեան գնաց արտաքին գործոց տեսուչ Լեւոնայի:

Մայիս 23ին Ռուսաց գետնային մօտ Բիւրուք բարձրագոյն Սէն Լեւոնայի Սէն Լեւոնայի պալատը գնաց ի Վարդա Սեփան, ուրտեղէր նաև արտաքին գործոց պաշտօնէն Լեւոնայի, և երկար ժամանակ խորհրդակցութիւն ըրաւ յիշեալ երկու պաշտօնատնոց հետ:

Վաստիարակութեանը կրճատեցան թէ՛ Զեքիները տիրէր են Սթեփան Ռուսաց երեւելի բերդին որ Երաւ և Սուհուն գալէ բաղաւայ մէջ տեղ կիսայ, և ուրտեղէր պահուէին Լեւոնայի բանակին ամեն տեսակ զէնքը պաշարները, հագուստները և այլն: Երբ զի օրերը 12,000 հոգիէ բաղկացեալ Զեքիները խումբ մը հրամանատարութեամբ Լեւոնայի Վարդա Սեփան, (որուն հետ էին նաև Շամիկը գործակալներէն երկու հոգի) յարձակեցաւ յիշեալ բերդին վրայ. ուրտեղ 3600 Ռուսաց սրահապան

զօր կը գտնուէին, բայց դժբաղդութեամբ ժամանակ չունեցան իրենք զիրենք պաշտպանելու: Զեքիները Սթեփանի տիրէին ետքը. յիշեալ զօրաց երրորդ մասը թրէ անյուցին. իսկ միւս երկու երրորդ մասը պահեցին որպէս ռաբիշ անգամները իրենցմէ գերի բռնուած զօրաց հետ փոխէին: Եւ բերդէն Զեքիները 20 հազար հրացան և 150 կոոր թնդանթա առեր են:

Պարթէնէն եկած լուրերը կրճատեցան թէ Հունգարացիները միշտ յառաջ երթալու վրայ են, և հաշակաւոր Վեմ զօրապետը բոլոր Վանաթօ լուսած աւստրիական նահանգին կրկնէ: Սեփան և Օրտովա քաղաքները Վանաթաց ձեռքը անցան. որոնք Վանաթային մէջ Լեւոնայի զօրապետ Բուխներին խումբին վրայ յարձակելով, զարկին ու բոլորովին ցրուեցին դանդաղ: Օրտապետ Բուխները իւր զօրաց մնացորդով վերադարձան Վանաթայի մէջ ապաստանեցաւ:

Հունգարացոց բանակին ընդհանուր հրամանատարութիւնը Կորկէյ զօրապետին յանձնէին ետքը, Տեմալիսի սպարապետը իւր զօրով փութով կը յառաջանայ դէպ ի Վարդա Սեփան զօրին գէտ սպարապետը համար. և հաստատուն թէ այս սպարապետին զօրքը, որոց թիւը առայժմ 12 հազար հոգի է, շուտով 30 հազարի պիտի հասնի Կորկէյի մէջ մոնէ ընուն պէս:

Հունգարացի Վիս զօրապետը Վրանսիականի մէջ կը գտնուի. ուրտեղ Վանէ գլխաւոր անցեւորուն (կէշիտ) տիրէին ետքը, և հազար կերպիւ ամբողջ զանոնք:

ասկէց զգուշանալով՝ առած խօսքերնուս տեղը Հայաստան լրագրին մէջէն պիտի յըջընեմք. որ ամբողջ գիրքը անոր բանասիրականներուն մէջ հրատարակուած է:

Մարդիս բարդականը շտկելու յարմար միջոց՝ գատտիարակութիւնն է: Եւ որովհետեւ այս բարդականը շտկել ըսածնիս ալ մարդոյս թէ այս աշխարհիս մէջ և թէ հանգերձէն մէջ երկու կուտեան հասնելու միջոց մըն է, ուստի երկու կուտեան ալ հասնելու ճամբայ՝ գատտիարակութեամբ վաստակուելն է: Եւ ըստ ըստ ճիշդ իրարմէ կը հետեւին, և ես կրնամ գրեմ նամակը գրողէն և անոր ըսածին իրաւունք տուողներէն, որ թէ որ այս հետեւութիւնս բռնի և անկանոն բան մըն է նէ՝ Բեքի հոն մարդոց է ըսելը բաւական չտեսնէ որովհետեւ ասանկ վիճաբար զուր չուրիւ. այլ որ կանոնին դէմ ըլլալը նշանակէ և կանոնաւոր հետեւութիւնը որ ըլլալը իրենք թող յըջընեն: Սեփան որ այս կերպով զիս համոզէն նէ՝ ես իմ ըսածիս վրայ հաստատ կենալուս թողութիւն կուզեմ. և հետեւութիւններս առաջ տանելով կըսեմ որ, գատտիարակութեան հիմն զգալի հեղափոխութիւնները գնողը՝ մարդուս երջան կուտիւնը բոլորովին զգալի հեղափոխեցաւ վրայ կը կայանայ ըսած կըլլայ: Թէ որ ասանկ չէ նէ, որովհետեւ մարդոյ ի բնէ երջանիկ ըլլալը բաղձանք մը ունենալը անխտելի է, և մարդ որքան որ այս բաղձանքս հասնելու մօտենայ նէ՝ այնքան յառաջագոյն է գնալ պիտի սեպուի. կուզէի իմանալ թէ այն Վաստիարակութեան նոր Լեւոնայի որ կողմը կը գտնուի մարդուս երջանկութեանը համար զգալի հեղափոխութիւններէն զատ ուրիշ բաներ ալ պէտք ըլլայ: Եւ ինչպէս իմ նպատակէս դուրս է ըսէ նէ՝ ինչպէս կըլլայ որ մարդուս երջանիկ ընելը աղէկ գատտիարակութեան նպատակէն դուրս է ասիկա նէ՝ ինչ բան կայ որ ասիկա անոր նպա-

«Հասարակականութեան դահլէճը հրաման տուաւ նոր դռնը յոյժարկելու Իտալիայի բանալին. և այս ցաւալի պատերազմը պիտի շարունակուի: Հռոմայեցիք կը պատրաստուին յուսա հատուածեմը դէմ դնելու. փողոցներուն մէջ պատնէշներ կանգնած են, երեւելի շինուածոց և կամուրջներուն տակերը ական բացած են, և իւրաքանչիւր պատնէշին վրայ մեր զօրքը պիտի կրնան կարգաւ հինգերորդ յօդուածը մեր լիակ մանադրութեան, որ այսպէս կը լինէ: «Իտալական հասարակականութիւնը կը յարգէ օտար ազգայնութիւնները, ինչպէս որ կը պահանջէ որ ուրիշներն ալ յարգեն իրենք. ամենին պատեհաբար չքաւար աշխարհակարութեան նպատակաւ, և երբեք իւր զօրքը ազգի մը ազատութիւն դէմ չգործածէր»:

«Իրենքն օր ըստ օրէ նուազելու վրայ է Փարիզի մէջ. իսկզբանէ մինչև յայսօր հիւանդանոցաց մէջ այս ակտիւ մեռնողներուն թիւը ընդամենը 16:177 հոգիի կը հասնի»:

ԻՏԱԼԻԱ: Թէպէտև Ռատինո զօրապետը մայիսի 3—15ին նորէն պիտի յարձակուէր Հռոմայեցւոց վրայ՝ ինչպէս որ կարգադրուած էր յառաջագոյն, սակայն կերելի թէ Գաղղիոյ ազգային ժողովոյն մէջ եղած որոշմանց համեմատ՝ յիշեալ զօրապետը ի կախ թողուց առաջիմամէն թշնամութեան գործքերը ընդդէմ Հռոմայի: Այլ հաստատուն թէ Հռոմի հասարակականութեան կողմանէ երեք սրտագամաւոր գաղթեր են Ռատինո զօրապետին քով որպէսզի, եթէ կարելի է, հաշտութեան դաշնացի վրայօր խօսին: Արտուի նաեւ թէ վերադարձուելու Հռոմէն (որ սպրիլի 18—30ին պատահած կռիւէն ետքը մեկնեցաւ Հռոմէն) Ռատինո զօրապետին հետ խորհրդակցութիւն ընելէ ետքը, ճամբայ ելաւ Փարիզ երթալու. ուրտեղ այս ծանր խնդրոյն խաղաղաօրինակ միջոցներով տարու պիտի աշխատի: Սօսիւ Գերմանիան ի նշան, որ Գաղղիոյ կառավարութեան կողմանէ Իտալիոյ բանակը յուղարկուեցաւ լիակատար իշխանութեամբ, Հռոմէնաց, և քանի մը անգամ խորհուրդ ունեցաւ եռապետաց հետ: Սօսիւ ի նշան յանձնուած էր որ Գաղղիոյ հասարակականութեան կողմանէ վախ

ճանախան առաջարկութիւն մը ընէ Հռոմի կառավարութեանը. և վերջի լուրերը կը ծանուցանեն թէ այս գործոյն վրայօր կը խօսին եղեր:

«Նախորդի թագաւորին զօրքը՝ Հռոմայեցւոց հետ դարձուելէ և անոնցմէ յաղթուելէ ետքը, նոր յարձակում մը չըրին Հռոմի վրայ» Ռատինո զօրապետին ազգարարութեանը համեմատ:

«Նախորդի զօրքը սատակ դնող ակադեմիէն ետքը Պրոնիա քաղաքը, տիրեցին անոր մայիսի 5—17ին մասնաւոր դաշնադրութեամբ մը, որուն երրորդ յօդուածը կը պարտաւորէ զիւնոնաւոր զօրքը որ երդում ընեն հաւատարմի մնալու Պապին»:

«Նախորդի զօրքը շարունակ մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնեն Վենետիկը դարձելու համար և արդէն Սալեմայի բերդին վրայ յարձակեցան, բայց առանց յաջող վախճան մը ունենալու»:

«Իսկունտի պաշարման վիճակի մէջ է Յիւլիա քաղաքին պահապան ազգային զօրաց ընկերութիւնը լուծուեցաւ, և Նախորդի զօրքը հարկը հոգիի չափ հրացանի բռնելով հրապարակաւ սպաննեցին առանց դատաստանական վճար: Արտեն թէ այս բանին համար օտար տէրութեանց հիւպատոսները ազգարարական թուղթ մը յուղարկած են Տաուր անուն աւստրիացի զօրապետին»:

«Իտալիոյ մայիսի 6—18 ամսաթուով կը ծանուցանեն թէ Նախորդի հետ հաշտութեան պայմանագրութիւնը ստորագրեցաւ: Պատերազմի ծախսը հատուցումը 80 միլիոն ֆրանք որոշուեց, և աւստրիացիները պիտի պարպեն ոչ միայն Վենետիկի բազայի, այլև բոլոր Ռաբիլան»:

«Ինքնութեանց բանակին ընդհանուր հրամանատար Վրճանտիլի սպարապետը իւր հրաժարական խնդիրը մատուց թագաւորին»:

«Իտալիոյ Սալեմայի վրայի մայիսի 13—25 ամսաթուով կը ծանուցանեն թէ գաղղիական քաղաքի մը մէջ հետեւեալ յօդուածը կը կարգադրուի»:

«Նախորդի կառավարութեանց մէջ խորհրդակցութիւն կը ըլլայ հռոմէական կառավարութեան կերպը կարգադրելու համար, և կը լինէ թէ հասարակականութեան կերպը հաստատուն պիտի պահուի Հռոմէական առաջնական հասարակականութեան անուամբ, որուն պաշտօնական պաշտպանը Պապը պիտի ըլլայ, և միջնորդ տէրութեանց կողմանէ

պահապան զօրք պիտի դրուին Հռոմայի մէջ»:

«Յիշեալ օրագրոյն մէջ կը կարգադրուի նաեւ»:

«Վանի մը լրագիրներ կը ծանուցանեն թէ Պիոս Գինի օրոք Հայր Վենետիկային նամակ մը գրած է, որով իւր սրտին մեծ ցաւը կը յայտնէ Հռոմայի դէպքերուն դարձուածոյը վրայ, և եղած արիւնահեղութեանը համար, հրատարակելով առաջի ամենեցուն թէ ինքը երբեք հաւանութիւն տուած չէ զինքով միջնորդութիւն ընելու. բայց միայն խնդրած է որ սպառնալք մը ընեն Հռոմայեցւոց»:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ: Իտալիոյ Վերմանիան մեծ յուզման մէջ է, և ապստամբութիւնը շատ տեղուանք միանգամայն ծագեցաւ: Վալիկ ապստամբութիւնը Սաքսոնիայի Տրէստա մայրաքաղաքը եղաւ մայիսի 3ին ըստ լատինացւոց, և թագաւորը իւր պաշտօնեաներով պարտաւորեցաւ փախչել և ապստանի Վէնիկային քաղաքը: Իրուսիայի զօրքը փութացան մոտելու ի Տրէստա և թագաւորական իշխանութիւնը վերստին հաստատեցին. բայց մեծ արիւնահեղութեանէ ետքը: Վրատամբութիւնը թէպէտև զսպուեցաւ յիշեալ մայրաքաղաքը, սակայն տէրութեան միւս մասանց մէջ օր ըստ օրէ տարածուելու վրայ է: Իւլերֆելտ ըստած բաղամարդ քաղաքը, որ մետաքսեայ ձեռագործներու գլխաւոր կեդրոնն է, պատնէշներով ծածկուած է: Տիւսէլտոֆ քաղաքը պաշարման վիճակի մէջ դրուեցաւ, վերջապէս Վերմանիայի մեծ մասը սատակ բորբոքեալ է:

«Իտալիոյ թագաւորը ուղեւոր զիւր Վրանք ֆորդի ազգային ժողովը իւր անդամաց մէկ մասէն և միանգամայն իւր բարոյական ուժէն, ետ կանգնեց, յատուկ հրամանագրով մը որ ի 2—14 մայիսի, իրուսիայի պատգամաւորները որ Վրանքֆորդի ժողովը կը գտնուէին: Այս բանը ընելուն պատճառը տա է որ՝ յիշեալ ժողովը պարտաւանայ վճիռ մը տուաւ իրուսիայի կառավարութեան ընթացքին, որ Սաքսոնիայի մէջ զինքով միջնորդութիւն ըրաւ՝ առանց հրամանի ազգային ընդհանրական ժողովոյն: Իրուսիայի թագաւորին այս վարմունքը ևս առաւել պիտի ծանրացնէ Վերմանիայի խռովայնը վիճակը»:

կութեան նպատակ ցըցուցեր է արհեստ սորվիլը որ հայ գտնեն. կրօնքը հայ գտնելու չօժանդակելուն համար դուրս մնացած է: Երբ որ կրօնից փարպակութեան տեղեկութիւն չունեցող խել մը արուեստաւորներ բանելու բան չգտնեն, և հայ չլինալ ճարտարի՛ Փարիզու և Վիեննայի բանաւորներուն պէս ոտք ելեն, խռովութիւն հանեն արիւնահեղութեանց պատճառ ըլլան նե՛ իր Իտալիականութեան նոր Նիաքաբիլի մէջը ինչ ճամբայ ցըցուցեր է ասոր առաջը առնելու: Մենք հոն ասանկ ճամբայ մը չգտնեմք՝ կարելի է որ ուրիշները որ նոյն գործը և ուրիշ գործերը կարգաւ հրաւիրուած են, հրաւերը մոտիկ ընելով կարգան և ասանկ բան մը գտնեն նե՛ մեզի կիմացընեն: Կրնայ նամակին գրելը ինձի հաւատարմի այս հետեւութիւններս Նիաքաբիլի դրութեան դուրս քաշելու համար բնաւ ձի կամ ուրիշ արտաքին մեքենական զօրութի մը գործածած չեմ, միայն բանը ինքնին ինչ հետեւութի տուել է նե՛ անոնք առեւ եմ, ձիւրը թողել եմ որպէս հետեւութիւններէն փախչելու զէնէ՛ իրեն պէտք կրնան ըլլալ: Ուրիշ ըստմունքն ալ տեսնենք:

Հայաստան լրագրոյն 134 թիւ բանասիրականին մէջ կը թուի թիւն բառը՝ որ դատարարականութեան մերձաւոր նպատակն է, ասանկ կը բացատրէ: «Իսկընէրս ձիւր կերպով մը հասկըցուելու համար պէտք է գիտնալ որ հոս իրենք բառով մարդուս բնական, իրենական, բարոյական ու խնայողական դատարարականութիւնը չպիտի իմանաւնալ, այլ մասնաւոր երանանք, հպարտութիւն, գիտութիւն, կամ մարդոյս արուեստական կրթութիւնը որ ամէն մարդու հարկաւոր է աշխարհի մէջ ապրելու ու անօթի չմեռնելու համար»:

«Այս խօսքը վերինն աւելի յայտնի կերպով կը ցըցընէ թէ իրենական կրթութիւնը աս նոր եղանակ դատարարականութեան մէջն է դուրս ձգուած է. մարդոյս հարկաւոր եղած գիտութիւններուն կարգէն չէ ելեր. ուստի ասիկայ սորվելի ալ նէ կըլլայ՝ չը

սորվելի ալ նէ, ասոր դրութեան նայելով: Սարդոյս հարկաւոր գիտութիւնները՝ որոնք միայն սորվեցընէ կառավարիչ Նիաքաբիլի հեղինակը, աշխարհքի մէջ ապրելու ու անօթի չմեռնելու համար եղածներն են: Ինչպէս, կրօնական, բարոյական և խնայողական դատարարականութիւնը չսորվին չըսէր. բայց մասնաւոր բառը իրեն հարկաւոր կարծած գիտութիւններուն տարով՝ ասոնք ետ կը ձգէ. հարկաւոր գիտութիւնները հարկաւոր են. ասոնք սորվելէն ետքը թէ որ ժամանակ ելեկնայ նե՛ մեկանքն ալ սորվելուն չհակառակի որ Նիաքաբիլը: Եւ ասոր պատճառը այն կըլլայ որ, որ ասոնք աշխարհի մէջ ապրելու ու անօթի չմեռնելու համար պէտք են: Հարկ կըլլայ Նիաքաբիլի հրամանաւոր, նորէն իր-ֆէլի խօսք ներս բերել: Երբ մասնաւորը՝ քրիստոնէական սորվեցըցած մասնաւորը չէ, քրիստոնէից ճշմարիտ դատարարականութեան հեղինակը մեզի կարմեցընէ: «Ի՛նչ այսուհետեւ հոգացէք և ասիցէք, զինչ կերպով կամ զինչ արեւելոյ կամ զինչ զգեցցուք, զի զայդ ամենայն հետեւութիւններէն ինքնին գիտէ հայրն ձեր երկնաւոր թէ պիտի է ձեզայդ ամենայն: Ինչը ինչքէ նախ զարգայութիւն Մտուծոյ և զարգարութիւն նորա, և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ»:

(Ստեփ. զ. 31—33): Դատարարականութեան Նիաքաբիլը ծայրէ ի ծայր կարգաւոր հրաւիրուած մարդիկը մենք ալ կազմեմք որ սուրբ Վեռտա լանին յիշեալ տեղն ալ աւելնանցընեն: Նիաքաբիլը կըսէ. «Կրթութիւն բառով մարդոյս. . . կրօնական. . . դատարարականութիւնը չպիտի իմանաւնալ, այլ մասնաւոր. . . արուեստական կրթութիւնը որ ամէն մարդու հարկաւոր է աշխարհի մէջ ապրելու ու անօթի չմեռնելու համար»:

Տեսուն մերոյ տուած դատարարականութիւնը իբրեւ հիմն կրթութեան կուտայ մեզի նախ և առաջ Վերմանիոյ արքայութիւնը ինչը լինէ. և նոր Նիաքաբիլի կարկաւոր սեպածները՝ Տերն մեր յաւելուած

կրօնից: «Այդ ամենայն յաւելցի ձեզ» կըսէ: Ինչպէս առաջ ուսուցելու և խմելու և հագնելու հոգ տանելը հետեւողաց յատուկ կը ցըցընէ. «Հայդ ամենայն հետեւութիւններէն»:

Ինչ է որ հետեւութիւնները հոգեւոր բարիքներուն և հոգեւոր երկնականութեան տեղեկութիւն չունենալով՝ մարդոյս երկնականութիւնը միայն նիւթական բարիքներու և զգալի հետեւութեանց վրայ կը զննէ. քրիստոնէի չլայլեր ասոնք մարդոյս կենացը նպատակ բռնել, որովհետև քրիստոնէի կենացը նպատակը աւելի բարձր և վերստին ըլլայ. ոչ կենացը կողմն անանոց հաւատարմութեան չափ պիտի ցածնայ իրեն նիւթական բարիքը առատ ընելու հոգին վրայ իր դատարարականութիւնը հիմնելով, և ոչ ալ ասով հետեւողաց փիլիսոփայութիւնը քրիստոնէական դատարարականութեան մէջ պիտի խօսէ:

Նոյն 134 թուոյն մէջ կըսէ. «Ասորին կարգերը (այսինքն) հարուստ չեղանքները իրենց բարի վարքով ու գիտութիւնովը մարդոյս աւելի հայդ ու պատիւ գտնեն, իրենք ալ այնքան աւելի բարեւարակականութեան մէջ առաջ կը իրթան»:

Այս խօսքիս միտքը քիչ մը մոտիկ կը ելաւ. և աղէկ մը քննելով՝ անտեղութիւն ալ կը լինէ մեզին: Իսկ վարքն ու գիտութիւնը՝ հայդ ու պատիւ գտնելու միջոցի մը պէս կը ցըցընէ որ քիչ մը առաջ արուեստական կրթութիւնով կը տապալուի կրօնը: Վերմանիան, Կրանսի, Կարմալիան, և արուեստական իրենք, ասոնք ամենն ալ նոյնանշան բառի պէս գործածէր է, և ասոր բնիքը չունիմք. ուրովհետև կրնայ մէկ հեղինակ մը մէկ բառ մը իր սովորական նշանակութեանէն դատ ուրիշ նշանակութեամբ առնել. միայն պէտք է առաջնաց ի մայրնէ՛ ինչ նշանակութեամբ գործածեմք ինչ պէս որ այս հեղինակս ըսէր է:

(Պիտի շարունակուի)

Յօդանշան պրոսպիկտի վեր կարգադրական շահաւորմանց:

